

УДК 025.2:050:027.7(477.83-25)“Львівська Політехніка”

МОНІТОРИНГ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ У НАУКОВО-ТЕХНІЧНІЙ БІБЛІОТЕЦІ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ “ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА”

Галина СТЕПАНЧЕНКО

*Науково-технічна бібліотека Національного університету “Львівська політехніка”,
вул. Професорська, 1, м. Львів, 79000, Україна, тел. (032) 258-21-63*

Описано умови та критерії проведення, а також наведено та проаналізовано результати моніторингу ефективності використання фонду періодичних видань в Науково-технічній бібліотеці Національного університету “Львівська політехніка” (2010 р.). На основі цього аналізу сформульовано пропозиції щодо покращення обслуговування читачів періодичними виданнями.

Ключові слова: Науково-технічна бібліотека Національного університету “Львівська політехніка”, фонд періодичних видань, ефективність використання бібліотечних фондів, моніторинг читацьких практик та зацікавлень.

Переорієнтування на нові форми і методи роботи бібліотек України призводить до необхідності адаптації бібліотечних процесів до сучасних умов із запровадженням у науковій та бібліотечній практиці автоматизованих технологій. З цією метою за останні десятиріччя у багатьох бібліотеках різних видів і типів усіх регіонів України проводились різноманітні дослідження, спрямовані на вивчення інформаційних потреб і запитів користувачів, наприклад, в Івано-Франківській (1998 р.), Донецькій (1999 р.) обласних універсальних наукових бібліотеках та інших книгозбірнях¹.

У 2000 р. відбулося загальнодержавне дослідження потреб і запитів користувачів універсальних наукових бібліотек на документи з техніки², в якому взяла участь дванадцять УНБ з усіх регіонів України. Моніторинг використання інформаційних ресурсів у залі періодичних видань проводила Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського (НБУВ)³. Подібне дослідження, завданням якого було проаналізувати використання студентами документів з фонду читального залу наукової літератури, в бібліотеці “Львівської політехніки” проводилось у 1991–1992 рр.⁴

---

¹ Див. наприклад: Матчук Н. Сучасний читач: його потреби та стан їх задоволення (за підсумками опитування користувачів Івано-Франківської ОУНБ) // *Соціологічні дослідження в бібліотеках: інформ.-аналіт. бюл.* – Київ, 1999. – Вип. 23. – С. 20–22.

² *Потреби і запити користувачів УНБ України на документально-інформаційні ресурси з техніки та ступінь їх задоволення (за матеріалами загальнодержавного дослідження)* / авт.-уклад.: Г. М. Єрофєєва; Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. – Харків, 2001. – 44 с.

³ Лопата О., Верещагіна С. Моніторинг використання інформаційних ресурсів залів періодичних видань // *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.* – Київ, 2005. – Вип. 14. – С. 240–262.

⁴ Вачасва Г. С. Досвід використання студентами літератури з фондів науково-технічної бібліотеки ЛПП // *Львівська бібліотека: історія, теорія, досвід роботи.* – Львів, 1993. – Вип. 2. – С. 18–24.

Пізніше досліджувались різні аспекти використання електронних науково-інформаційних ресурсів, зокрема локальних баз даних читальних залів і каталогів. Таке дослідження проводили структурні підрозділи НБУВ у 2000–2007 рр.⁵

У Науково-технічній бібліотеці НУ “Львівська політехніка” активно ведеться процес інформатизації. Поступово зростає інтерес користувачів до електронних видань. Назріла потреба детального та систематичного аналізу інформаційних потреб читачів бібліотеки, вивчення пріоритетів та динаміки читачьких запитів.

У 2010 р. бібліотека провела моніторинг ефективності використання фонду періодичних видань. Це дослідження дало змогу вивчити склад користувачів, проаналізувати тематику читачьких запитів, зробити порівняльну характеристику використання журналів, які передплачує бібліотека, визначити шляхи оптимізації формування, використання та розкриття цього фонду.

На даний час бібліотеки відчувають істотні труднощі з комплектуванням, тому зростає необхідність ефективніше використовувати фонди. На перше півріччя 2010 р. по НТБ “Львівської політехніки” маємо такий стан передплати періодичних видань: 18 назв газет (з них дві російські) та 174 назви українських та російських журналів. Це досить велика затрата коштів – до 700 тис. грн. на рік, але деякі журнали (газети) мало використовуються, а то й взагалі не використовуються.

Мета і завдання дослідження полягають у вивченні ефективності використання періодичних видань і виробленні рекомендацій щодо передплати цих видань на майбутнє.

Завданням дослідження було з’ясувати стан використання читачами періодичних видань (переважно журналів):

- 1) проаналізувати побажання користувачів щодо майбутньої передплати на журнали;
- 2) дослідити, які категорії читачів найбільше використовують періодичні видання.

Об’єктом дослідження були періодичні видання (журнали). Базою дослідження стали відділи: обслуговування науковою літературою, суспільно-економічної літератури, художньої літератури та культурно-просвітницької роботи, читальних залів навчальної літератури. Час виконання дослідження – з 1 лютого по 1 червня 2010 р.

Основну увагу ми приділяли виявленню та аналізу даних про характер читачького запиту на журнали з різних галузей знань.

Такий аналіз вирішили провести в кількох напрямках:

- проаналізувати якісний та кількісний склад фонду за певний період;
- вивчити читачьку аудиторію;
- провести анкетування користувачів і врахувати їх побажання та зауваження.

Для вирішення завдань, поставлених у даному дослідженні, застосовувалася вибірка або вторинна сукупність, що складає частину об’єктів генеральної сукупності. Соціальні об’єкти (респонденти) даного дослідження відібрані за допомогою спеці-

---

⁵ Лопата О., Верещагіна С. Моніторинг використання інформаційних ресурсів...; Лопата О. М. Моніторинг інформаційних потреб користувачів БД періодичних видань електронного каталога Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського // *Наукові праці Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського*. – Київ, 2006. – Вип. 16. – С. 17–26; Коваль Т., Смоляр І., Туровська Л. Електронні інформаційні ресурси у системі бібліотечно-інформаційних послуг НБУВ (на прикладі обслуговування у залах гуманітарного профілю) // Там само. – С. 26–42; Ісаєнко О. Дослідження інформаційних потреб і запитів користувачів електронних науково-інформаційних ресурсів Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського // *Вісник Книжкової палати*. – 2007. – № 8. – С. 22–25.

альних прийомів, які сприяють отриманню інформації про всю сукупність у цілому та дають можливість її узагальнення.

Основою вибірки виступає база даних користувачів бібліотеки. Генеральна сукупність представлена різними категоріями користувачів НТБ “Львівської політехніки”.

Бібліотека обслуговує наступні групи читачів: студент, аспірант, викладач, науковий працівник, читач з іншої організації. При здійсненні вибірки враховувалась необхідність забезпечити репрезентативність. Обирався саме такий обсяг вибіркової сукупності, щоб, з одного боку, отримати на її основі достовірну інформацію щодо тенденцій генеральної сукупності, а з другого, аби вона була “економною”, тобто оптимальною.

У нашому випадку великий розмір та мінливість генеральної сукупності не дозволяє проводити суцільне опитування, саме тому ми застосували вибіркового метод, взявши за основу невелику частину об’єктів генеральної сукупності (вибіркочну сукупність), яка у мініатюрі відображає всі основні характерні ознаки та сприяє достовірності дослідження.

Більшість користувачів інформаційними ресурсами, зокрема журналами, бібліотеки Львівської політехніки складають студенти (67 %), викладачі (15 %) та аспіранти (10 %).

На підготовчому етапі дослідження було проведено моніторинг існуючих у глобальній мережі повнотекстових періодичних видань в електронній формі. Виявлено, що повнотекстові версії таких журналів як “Бібліотечний вісник”, “Вісник фармації”, “Вісник Національного банку України”, “Український фізичний журнал”, “Фізика і хімія твердих тіл” та багато інших виставлені на сайті НБУВ в електронному вигляді. Користувачі нашої бібліотеки мають можливість у читальних залах знайомитись з цими електронними виданнями. Проаналізувавши частоту звернень до цих журналів, можна скорегувати примірниковість передплати тих чи інших назв у сторону зменшення і пропонувати читачам користуватися електронними версіями журналів. Від деяких журналів можна відмовитися за умови, що вони не користуються попитом, але наявні в інших бібліотеках Львова. Це допоможе зменшити кількість коштів на передплату періодики, а на зекономлені кошти передплатити необхідні видання.

Методика такого моніторингового дослідження полягає в постійному спостереженні за тематикою і пріоритетними напрямками запитів користувачів, динамікою інформаційних потреб та ступенем їх задоволення.

В анкетах, розроблених працівниками методичного відділу бібліотеки, користувачі могли висловити свої побажання, рекомендації щодо актуальності того чи іншого видання. Але, треба зауважити, що фахівці з певних галузей науки пропонували збільшити передплату видань, які безпосередньо їх цікавлять, а відмовитись від інших. Наприклад, математики пропонували відмовитись від суспільно-політичних журналів, інші – від математичних.

Тому потрібно було проводити дослідження саме в кількох напрямках: враховувати пропозиції користувачів, а також аналізувати використання періодичних видань читачами у галузевому, типологічному і хронологічному аспектах.

Роботу було проведено у три етапи:

1. Вивчення спеціальної літератури, складання перспективного плану, розробка методики й форм анкет, робочих і аналітичних таблиць.
2. Збір відповідних статистичних даних і заповнення робочих таблиць, проміжне опрацювання отриманих даних.

3. Аналітичне опрацювання та узагальнення одержаних даних, вироблення обґрунтованих рекомендацій для розширення використання читачами періодичних видань; складання звіту про проведену роботу та обговорення його на методичній раді бібліотеки.

Для визначення ефективності використання періодичних видань працівники відділів ретельно перевіряли кількість виданих журналів у зазначений період по кожній назві.

Заключна частина дослідження полягала в аналізі інтенсивності використання поточних журнальних видань у тематичному, географічному та мовному аспектах. Під час дослідження вирішили поділити журнали на два блоки: перший – українські видання та другий – видання Росії. Закордонним виданням приділялося менше уваги тому, що в більшості випадків можна скористатись ними в електронній формі. Значна частина фахівців засвоїла сучасні інформаційні технології. Сьогодні частина професіоналів здатна самостійно задовольнити свої інформаційні потреби через доступ до баз даних у віддаленому режимі. Однак переважна більшість користувачів потребує допомоги посередників (бібліотекарів) у пошуку необхідної інформації або в індивідуальному інформуванні з наступним наданням необхідних джерел на паперовому носії.

Соціологічне опитування проводилося шляхом анкетування, що дало можливість оперативного охопити значну частину респондентів, перевірити та уніфікувати форму отримання інформації, що спростило та формалізувало її опрацювання.

В анкетуванні взяли участь 175 користувачів, з них 116 студентів, що становить 66 % від усіх респондентів, 26 викладачів (15 %), 18 аспірантів (10 %), чотири наукових працівники (2 %), чотири інженери (2 %), сім представників інших організацій (5 %). Підготовано зведену таблицю за результатами анкетування, де відображено ефективність використання періодичних видань.

Матеріали дослідження свідчать, що нині основними користувачами фонду періодичних видань є студенти, оскільки вони переважають серед читачів бібліотеки, а найбільше відвідують бібліотеку представники таких інститутів: хімії і хімічних технологій (ІХХТ), будівництва та інженерії доквілля (БІД), комп'ютерних наук та інформаційних технологій (ІКНІ), комп'ютерних технологій, автоматики та метрології (ІКТА), телекомунікацій, радіоелектроніки та електронної техніки (ІТРЕ), тому їй пропонується збільшити передплату журналів з таких спеціальностей: хімія, будівництво, архітектура, комп'ютерні технології.

П'ять користувачів запропонували взагалі відмовитись від передплати газет. Незначний відсоток відповідей інших категорій користувачів істотно не вплинув на результат дослідження.

Враховуючи, що основний масив примірників поточних періодичних видань знаходиться у відділі обслуговування науковою літературою (86 %), аналіз і висновки проводились саме у цьому відділі. Одне з головних питань, що постало перед співробітниками відділу, а саме читальних залів наукової літератури та інформаційно-бібліографічних видань, абонементів наукової літератури, полягало у визначенні рівня інформаційного забезпечення, необхідного споживачам фонду періодичних видань для здобуття потрібної інформації. З цією метою проводиться регулярний облік використання журнальних видань та розгляд читацьких вимог. До цієї роботи залучаються всі відділи, у фондах яких є періодичні видання, зокрема відділ книгозберігання.

Найбільшим попитом у блоці українських періодичних видань користуються журнали з економічних наук, загальних та міждисциплінарних знань, мовознавства, хімічних наук, архітектури та будівництва. З російських видань – з хімічних наук, наприклад, “Вопросы химии и химической технологии”, з автоматики, електроніки,

геодезії, транспорту. Серед реферативних журналів незмінне лідерство займає реферативний журнал "Химия" ВІНІТІ. Читачів цікавлять не лише поточні, а й ретроспективні випуски цього видання за 1950–1990-ті рр.

Спостерігається істотне зростання нових надходжень українських періодичних видань і відповідно збільшення відсотку їх використання. Студенти університету перевагу надають українським журналам.

Треба звернути увагу користувачів на те, що багато періодичних видань, особливо закордонних, мають повні чи часткові електронні версії. Користувачі можуть користуватись ними в онлайн-овому режимі. Це зекономить їх час, а бібліотека зможе заощаджувати кошти на передплаті періодики. Для економії коштів на друге півріччя 2010 р. передплачено електронні версії реферативних журналів ВІНІТІ (на дисках), що дало змогу додатково передплатити ще 51 назву газет та журналів.

У читальному залі соціальної та економічної літератури частка користувачів-студентів перевищує 99 %. У гібридному читальному залі, де читачі можуть скористатися журналами в електронній формі, основними користувачами також є студенти – 90,5 %, решта – працівники університету. Різноманітніша картина спостерігається в читальних залах відділу обслуговування науковою літературою: в читальному залі наукової літератури користувачі-студенти опрацювали 55 % періодики, аспіранти – 15 %, науковці – 14 %, інженери – 4,5 %, навчально-допоміжний склад – 2,5 % та 9 % – користувачі, які представляють іншу організацію (підприємство).

У читальному залі інформаційно-бібліографічних видань реферативними журналами більше користуються викладачі (науковці) – 60 %, аспіранти – 19 %, представники інших організацій – 10,5 % та студенти – 10,5 %, а бібліотекознавчими журналами частіше користуються студенти інституту соціальних та гуманітарних наук – 89,9 %, викладачі – 3,1 %, працівники "Львівської політехніки" (головно її бібліотеки) – 7 %.

У відділі художньої літератури більшість періодики опрацювали викладачі – 60 %, навчально-допоміжний склад – 29,5 % та інженери – 10,5 %.

Спеціалістів та студентів українські та російські періодичні видання цікавлять практично однаково, іноземні ж видання мало використовуються, хоча опитування користувачів виявило бажання читати іноземні журнали з архітектури.

Дані проведеного моніторингу показують, що читацькі уподобання досить багатогранні. Однак треба зазначити, що читацькі запити студентів наближені до читацьких запитів аспірантів та викладачів. Вони переважно працюють з тими періодичними виданнями, які їм рекомендують з певної дисципліни, тому слід активніше рекламувати інформаційні ресурси бібліотеки.

Основними користувачами фонду періодичних видань бібліотеки є фахівці з хімії, комп'ютерних технологій, будівництва, економіки та геодезії. З кожним роком активніше відвідують бібліотеку представники гуманітарного інституту; це пов'язано з тим, що підручників з їхніх спеціальностей недостатньо, тому студенти працюють з журналами документознавчої та бібліотекознавчої тематики.

У друкованому варіанті бажають читати журнали 63 читачі, в електронному – 87 і в будь-якому – 21. Слід зауважити, що викладачі переважно хочуть використовувати друкований варіант, студенти – навпаки, електронний. 86 % читачів хотіли б користуватися електронними періодичними виданнями.

Труднощі в користувачів викликали питання про використання ними електронних баз даних. Про внутрішні бази бібліотеки 42 користувачі взагалі не знають, 40 – не використовують. Зовнішні використовують 109 з опитаних користувачів, 64 – не використовують.

Пошуком у довідково-бібліографічному апараті користувачі переважно задоволені, а саме: 35 % – завжди, 24 % – часто, 35 % – рідко і 6 % – деколи. Іноземними мовами здійснюють пошук 90 з опитаних респондентів.

На відміну від поточних періодичних видань за останні роки, якими частіше користуються студенти, журнали за 1950–1990-і рр., в тому числі іноземні, більший попит мають у викладачів, науковців, аспірантів та працівників інших організацій.

Сьогодні обслуговування читачів поточними періодичними виданнями – значний та перспективний напрям бібліотечної роботи, адже на сторінках періодичної преси найповніше відображається технічне, наукове й культурне життя країни. І тому ми, бібліотека, як головний інформаційно-комунікативний центр університету повинні:

- надалі досліджувати інформаційні запити користувачів у відповідності до їх спеціальностей та уподобань;
- вивчати читацький контингент та його інформаційні і тематичні потреби;
- пропагувати інформаційні ресурси з певних галузей знання і оперативно реагувати на зміни та інновації, що відбуваються в науці і висвітлюються в пресі;
- інформувати користувачів про електронні бази даних і про видання, якими вони можуть скористатися в режимі онлайн.

Для ефективного вирішення цих завдань бібліотека проводить виставки нових надходжень, різноманітні тематичні виставки, зокрема віртуальні, які розміщуються на її сайті. Також бібліотекарі ведуть різноманітні картотеки в електронній та картковій формі, постійно надають консультації користувачам про інформаційні ресурси, які містяться в зовнішніх та внутрішніх електронних базах даних.

Результати дослідження свідчать, що слід привернути увагу професорсько-викладацького складу університету до потреби розширення рекомендованої наукової літератури, зокрема періодичних видань, під час навчального процесу, адже періодичні видання здатні задовольнити інформаційні, наукові та загальноосвітні читацькі потреби.

Також результати проведеного моніторингу дають підстави виробити обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення форм і методів обслуговування користувачів бібліотеки періодичними виданнями. Для покращення бібліотечно-бібліографічного обслуговування в умовах інформаційного суспільства необхідно:

- збільшувати кількість передплачуваних українських журналів;
- розширити репертуар періодичних видань з таких напрямків, як архітектура, харчова технологія, економіка, комп'ютерні та гуманітарні науки;
- продовжувати формування фонду наукових журналів на електронних носіях інформації;
- інтенсивніше використовувати електронні видання в обслуговуванні користувачів, замінювати ними традиційні на паперових носіях;
- навчати користувачів бібліотеки користуватися наявними інформаційними ресурсами;
- досліджувати інформаційні потреби і запити користувачів щодо електронних науково-інформаційних ресурсів;
- проводити моніторинг використання інформаційних ресурсів у читальних залах бібліотеки.

Слід констатувати зростання інтересу користувачів бібліотеки “Львівської політехніки” до електронних науково-інформаційних ресурсів, зокрема, бібліографічних, реферативних та повнотекстових баз даних. Читачі бажають мати змогу копіювати необхідну інформацію на електронні носії.

Отже, сучасна практика бібліотечного обслуговування потребує комплексного підходу, сутність якого у гармонійному поєднанні друкованої та електронної продукції як елементів єдиного процесу інформаційного забезпечення в бібліотечному просторі. Таку сучасну бібліотеку можна охарактеризувати визначенням “гібридна”.

MONITORING OF EFFECTIVENESS OF USE OF PERIODICALS IN THE SCIENTIFIC AND TECHNICAL LIBRARY OF L'VIV POLYTECHNIC NATIONAL UNIVERSITY

Halyna STEPANCHENKO

*Scientific and Technical Library of L'viv Polytechnic National University,
1 Profesorska Str., L'viv, 79000, Ukraine, tel. (032) 258-21-63*

The article describes the conditions and the criteria of conduct of the monitoring of effectiveness of periodicals' use in the Scientific and Technical Library of L'viv Polytechnic National University (2010), as well as the monitoring results. Further to this analysis it was proposed to improve the handling of periodicals to the readers.

Keywords: Scientific and Technical Library of L'viv Polytechnic National University, the fund of periodicals, effectiveness of library stock usage, monitoring of readership practices and interests.

МОНИТОРИНГ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПЕРИОДИЧЕСКИХ ИЗДАНИЙ В НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ БИБЛИОТЕКЕ НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА “ЛЬВОВСКАЯ ПОЛИТЕХНИКА”

Галина СТЕПАНЧЕНКО

*Научно-техническая библиотека Национального университета “Львовская политехника”,
ул. Профессорская, 1, г. Львов, 79000, Украина, тел. (032) 258-21-63*

Описаны условия и критерии проведения, а также наведены и проанализированы результаты мониторинга эффективности использования фонда периодических изданий в Научно-технической библиотеке Национального университета “Львовская политехника” (2010 г.). На основе этого анализа сформулированы предложения насчёт улучшения обслуживания читателей периодическими изданиями.

Ключевые слова: Научно-техническая библиотека Национального университета “Львовская политехника”, фонд периодических изданий, эффективность использования библиотечных фондов, мониторинг читательских практик и интересов.

Стаття надійшла до редколегії 29.04.2011

Прийнята до друку 13.07.2012